

Wrocław, 12.02.2025 r.

Dr hab. Marta Ryniejska-Kiełdanowicz, prof. UWr
Uniwersytet Wrocławski
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Studiów Międzynarodowych i Bezpieczeństwa

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Barbary Krzewińskiej
pt. POLSKA POLITYKA WSCHODNIA W OKRESIE RZĄDÓW KOALICJI PO-PSL (2007-2015)
ORAZ RZĄDU PiS (2015-2019). ANALIZA PORÓWNAWCZA.
napisanej pod kierunkiem dr hab. Roberta Rajczyka

Polityka wschodnia zajmuje kluczowe miejsce w strategii zagranicznej Polski. Wynika to nie tylko z geopolitycznego położenia, ale także z powiązań historycznych, gospodarczych oraz powiązań w zakresie bezpieczeństwa z państwami regionu. Polska, jako członek Unii Europejskiej i NATO, odgrywa istotną rolę w kształtowaniu relacji z państwami Europy Wschodniej i Kaukazu Południowego, a jej aktywność w tym obszarze często stanowi pomost między interesami Zachodu a realiami postsowieckich państw. W latach 2007–2019 polska polityka wschodnia była nie tylko wyrazem solidarności z narodami dążącymi do demokratycznych przemian, ale również elementem strategii wzmacniania bezpieczeństwa całego regionu. Szczególne znaczenie miały w tym okresie dwa kluczowe wyzwania: agresywna polityka Rosji, której przejawami były aneksja Krymu i wojna w Donbasie, oraz dążenie Ukrainy, Mołdawii i Gruzji do integracji z Unią Europejską. Polska, będąc jednym z inicjatorów Partnerstwa Wschodniego i aktywnym uczestnikiem regionalnych inicjatyw, konsekwentnie wspierała europejskie aspiracje tych państw oraz zabiegała o wzmocnienie wschodniej flanki NATO w odpowiedzi na rosnące zagrożenie ze strony Moskwy. Jednym z najważniejszych elementów polskiej polityki wschodniej w pierwszej dekadzie XXI wieku było powołanie w 2009 roku Partnerstwa Wschodniego (PW). Program ten, opracowany przez Polskę i Szwecję, miał na celu zbliżenie Ukrainy, Białorusi, Mołdawii, Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu do Unii Europejskiej, poprzez wsparcie reform demokratycznych, współpracę gospodarczą i stopniową liberalizację handlu.

W tym okresie polska polityka wschodnia balansowała między dyplomatycznym zaangażowaniem, wsparciem dla reform i integracji europejskiej, a koniecznością reagowania na kryzysy i zagrożenia dla stabilności regionu. Relacje z Ukrainą, Białorusią, Gruzją czy Mołdawią kształtowały się w dynamicznych

i często trudnych warunkach, ale Polska konsekwentnie dążyła do utrzymania swojej roli jako lidera we wspieraniu demokratycznych przemian w Europie Wschodniej. Narastające zagrożenie ze strony Rosji sprawiło, że Polska intensywnie zabiegała o wzmocnienie obecności wojskowej NATO na wschodniej flance Sojuszu. Kluczowe znaczenie miały decyzje podjęte na szczycie NATO w Warszawie w 2016 roku, gdzie zatwierdzono rozmieszczenie w Polsce i krajach bałtyckich wojsk Sojuszu w ramach inicjatywy Enhanced Forward Presence (eFP). W latach 2007–2019 polska polityka wschodnia koncentrowała się na trzech głównych filarach: wspieraniu europejskich aspiracji krajów Partnerstwa Wschodniego, reagowaniu na agresywną politykę Rosji oraz wzmacnianiu bezpieczeństwa w regionie. Polska odgrywała kluczową rolę w integracji Ukrainy, Mołdawii i Gruzji z Unią Europejską, aktywnie wspierała ukraińskie reformy i bezpieczeństwo, a także stała się jednym z liderów europejskiej polityki sankcji wobec Rosji.

Powyższe sprawia, że praca Pana mgr Barbary Krzewińskiej stanowi ważny głos w dyskusji na temat polskiej polityki wschodniej w okresie rządów PO-PSL oraz PiS. Autorka próbuje wskazać jakie były najważniejsze kierunki polskiej polityki wschodniej w latach 2007–2019 i jakie wyzwania stanęły na jej drodze. Starła się również pokazać, w jaki sposób Polska próbowała ugruntować swoją pozycję jako jednego z kluczowych aktorów kształtujących politykę Unii Europejskiej i NATO wobec Wschodu, odgrywając rolę rzecznika demokratycznych przemian w regionie.

Autorka, w dysertacji, za główny cel badawczy obrała ukazanie elementów ciągłości i zmiany w polityce Rzeczypospolitej Polskiej wobec Rosji, Ukrainy, Białorusi, Litwy i Mołdawii. Analizie poddała cztery wyżej wymienione płaszczyzny: polityczną, ekonomiczną, wojskową i społeczną, istotne z punktu widzenia polskiej racji stanu. Problemy badawcze zostały sformułowane w postaci sześciu pytań szczegółowych. Pytania badawcze zostały poprzedzone dwiema głównymi hipotezami badawczymi: „1. Koalicja rządowa PO-PSL oraz rząd PiS wykazywały daleko idącą zbieżność w zakresie celów polityki wschodniej, a główne różnice między tymi gabinetami instrumentów ich realizacji. Głównym celem polityki wschodniej Polski w okresie rządów koalicji PO-PSL oraz rządów PiS było powstrzymanie rewizjonistycznych działań Rosji w Europie Wschodniej, któremu podporządkowane były dwa cele. Jednym z nich była demokratyzacja oraz zbliżenie z UE i NATO Ukrainy, Białorusi oraz Mołdawii. Drugim było natomiast uniezależnienie się od dostaw rosyjskich surowców energetycznych. Ważnym celem polityki wschodniej w omawianym okresie była również ochrona praw mniejszości polskiej na Białorusi i Litwie. Rząd PO-PSL realizował politykę wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi, współpracując z Niemcami i Francją oraz wykorzystując poszczególne instrumenty UE. Rząd PiS nie podejmował tego rodzaju działań i próbował osiągać cele polityki wschodniej poprzez samodzielne działania, jakie podejmował wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi. 2. Polska racja stanu w polskiej polityce wschodniej w okresie rządów koalicji PO-PSL oraz rządów PiS nie uległa zmianie i obejmowała ona ochronę niezawisłości i integralności

terytorialnej państwa przed możliwym atakiem Federacji Rosyjskiej". Hipotezy główne uzupełnione zostały siedmioma szczegółowymi (s. 12-14). Nie mam zastrzeżeń co do sposobu prezentacji hipotez. Autorka w swojej pracy wykorzystuje kilka metod badawczych, są one adekwatne do obranych problemów badawczych. Ze względu na interdyscyplinarny charakter, zakres tematyczny, cezurę czasową oraz założenia metodologiczne, rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. Logiczną konsekwencją przyjętej metodologii stał się dobór i wykorzystanie w pracy metod badawczych, które należy uznać za trafne. Wśród nich pojawiają się: metoda porównawcza, analiza historyczna, metoda decyzyjna, analiza instytucjonalno-prawna, synteza, analiza oraz analiza i krytyka piśmiennictwa i źródeł.

Ocena konstrukcji i treści rozprawy

Przedłożona rozprawa doktorska skomponowana jest prawidłowo zgodnie z wymaganiami stawianymi pracom teoretyczno-badawczym. Ma ona charakter deskryptywny, analityczny i empiryczny. Praca obejmuje 207. stron a wraz z bibliografią i załącznikami 266. stron. Treść pracy odpowiada tematowi określone w tytule. Całość rozprawy cechuje systematyczne podejście autorki do analizy zagadnień związanych z polityką zagraniczną, a wielowymiarowe studium stanowi niewątpliwą zaletę pracy. Dysertacja składa się z sześciu rozdziałów, które doktorantka podzieliła na podrozdziały oraz wstępu, zakończenia i bibliografii. Rozdziały są spójne pod względem logicznym i rozłączne pod względem merytorycznym. Recenzowana rozprawa, rozpoczyna się od wprowadzenia do zagadnień polityki zagranicznej w kontekście nauk o stosunkach międzynarodowych. W pierwszym rozdziale praca została podzielona na cztery podrozdziały. W pierwszym z nich autorka zestawia definicje polityki zagranicznej, zaproponowane przez ekspertów tej dziedziny. Moją uwagę zwraca dość powierzchowne potraktowanie pojęcia polityki zagranicznej, zabrakło tutaj współczesnego rozumienia tego pojęcia, nawiązania do najnowszej literatury oraz tej anglojęzycznej. Warto byłoby rozszerzyć rozprawę o dwa istotne obszary. Pierwszy z nich odnosi się do operacyjnego pojmowania zakresu badawczego polityki zagranicznej. Przyjęta definicja wskazuje, że polityka zagraniczna jest wielowymiarowym, złożonym i nielinearnym procesem, w którym państwo kieruje się swoimi potrzebami, motywacjami, preferencjami i wartościami, uczestnicząc aktywnie w życiu międzynarodowym. W efekcie przejawia się w niej charakterystyczna mieszanka cech: polityczności, ekonomiczności i kulturowości. Drugi obszar podkreśla, że badanie polityki zagranicznej powinno być traktowane jako odrębna subdyscyplina nauki o stosunkach międzynarodowych. Takie podejście umożliwia zastosowanie adekwatnych heurystycznie narzędzi badawczych, w tym głównych teorii stosunków międzynarodowych – realizmu (wraz z jego różnymi odmianami), neoliberalnego instytucjonalizmu, konstruktywizmu oraz teorii krytycznych. Rozszerzenie badań o te dwa obszary mogłoby znacząco przyczynić się do głębszego i bardziej kompleksowego zrozumienia badanej problematyki. W polskiej literaturze przedmiotu problem analizy

polityki zagranicznej pojawia się m.in. w pracach Edwarda Pałygi i Janusza Symonidesa, chociaż wartymi wspomnienia są także późniejsze publikacje: Wojciecha Kosteckiego, Ziemowita Jacka Pietrasia, Teresy Łoś-Nowak. Niejednokrotnie odnosiły się one do uwarunkowań i determinantów polskiej polityki zagranicznej. Autorka mogła również pokusić się o sformułowanie własnej definicji, która mogłaby stanowić ramę do rozważań podjętych w dysertacji. Wspomniany przez mnie wyżej konstruktivism społeczny również warto byłoby w pracy omówić, bowiem jako jedna z wiodących teorii stosunków międzynarodowych, podkreśla, że polityka zagraniczna kształtowana jest nie tylko przez materialne interesy, ale także przez normy, tożsamości i dyskurs społeczny. W kontekście polskiej polityki wschodniej, o której pisze Autorka, podejście konstruktivistyczne pozwala zrozumieć, jak historyczne narracje oraz społeczno-kulturowe uwarunkowania wpływają na postrzeganie sąsiadów oraz kształtowanie strategii wobec państw regionu, takich jak Rosja, Ukraina, Białoruś, Litwa i Mołdawia. Problemy, które Autorka porusza w części pracy dotyczącej postrzegania, percepcji jak również środków psychospołecznych i w końcu interesu narodowego odwołują się do tego nurtu badań stosunków międzynarodowych. W recenzowanej pracy warto byłoby rozszerzyć badanie o tę perspektywę, gdyż pomogłaby ona wyjaśnić, czy polityka wschodnia Polski nie ograniczała się jedynie do kalkulacji interesów strategicznych, ale również uwzględniała społeczne konstrukcje i tożsamości narodowe, które determinują wybór celów i instrumentów w polityce zagranicznej. Takie podejście umożliwiłoby bardziej wielowymiarową ocenę mechanizmów, które leżą u podstaw decyzji politycznych, oraz pozwoliłoby na głębsze zrozumienie dynamiki relacji Polski z omawianymi państwami. W pracy można byłoby również wprowadzić pojęcia soft power czy dyplomacji publicznej, zwłaszcza w kontekście omawianych w czwartym rozdziale programów skierowanych do państw partnerstwa.

W rozdziale drugim, zatytułowanym „Uwarunkowania polskiej polityki wschodniej w latach 2007-2019”, autorka dokonuje przeglądu czynników kształtujących politykę Polski wobec Rosji, Ukrainy, Białorusi, Litwy i Mołdawii. Przedstawia zarówno wewnętrzne uwarunkowania – obejmujące determinanty endogenne i egzogenne – jak i te o podłożu zewnętrznym. Analizuje także ich dynamiczne przemiany. Autorka pisząc o potencjale ludnościowym nie powołuje się na konkretne dane np. dotyczące liczby migrantów z Ukrainy. Pisząc o uwarunkowaniach egzogennych autorka wprowadza pojęcie percepcji środowiska międzynarodowego, jak również postaw. Nie są one jednak wyjaśnione. Co więcej w rozdziale tym należało również podjąć rozważania na temat stereotypów i uprzedzeń bowiem odgrywają ważną rolę w stosunkach międzynarodowych, wpływając na postrzeganie innych państw, kultur i społeczności. Mogą one również kształtować narracje polityczne, determinować decyzje strategiczne, często powodując, że rzeczywistość jest interpretowana przez pryzmat utrwalonych, czasem uproszczonych kategorii. Zrozumienie mechanizmów powstawania i oddziaływania stereotypów jest zatem niezbędne, aby móc lepiej analizować dynamikę konfliktów oraz

procesy współpracy na arenie międzynarodowej. Wspomniany podrozdział jest więc niepełny, a omówienie postaw społecznych wobec Rosji, Ukrainy, Białorusi, Litwy i Mołdawii niewystarczające. Zresztą o tej ostatniej Autorka nie pisze nic, zaznaczając, że na temat oceny Mołdawian przez Polaków brak jest informacji. Można było jednak ten podrozdział poszerzyć próbując wskazać, dlaczego dyskurs w tej materii nie jest podejmowany. Co więcej istnieje literatura przedmiotu dotycząca tych kwestii: publikacja „Polacy od wieków w Mołdawii”¹, czy publikacja „Współpraca Polski i Mołdawii. Geneza, obszary, uwarunkowania” Mariusza Wiktora Sienkiewicza². Drobną uwagę mam również do wskazania organizacji, które działają na Litwie na str 59-64, nie wskazano Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (SNPL), które odgrywa istotną rolę w promowaniu Polski poprzez działalność naukową, kulturalną i edukacyjną. Jego misja to m.in. wzmacnianie polskiej tożsamości narodowej na Litwie, rozwój współpracy polsko-litewskiej w zakresie nauki i kultury oraz promocję osiągnięć polskich badaczy i intelektualistów.

Pozostałe rozdziały, dysertacji, które można określić jako empiryczne stanowią dobrze skonstruowaną i merytorycznie wyczerpującą analizę zagadnień związanych z polską polityką wschodnią. Autorka wykazuje się znajomością tematu. Łączy perspektywę strategiczną, formalno-prawną i instytucjonalną. Dzięki uwzględnieniu różnych aspektów – strategicznego, prawnego i funkcjonalnego – czytelnik zyskuje pełny obraz założeń oraz realizacji polskiej polityki wschodniej. Dobrym uzupełnieniem jest omówienie wsparcia instytucjonalnego oraz przedstawienie realizowanych w ramach tej polityki projektów i programów. Warto byłoby się zastanowić nad szerszym omówieniem działalności w ramach dyplomacji mediów : Bielsat TV, i jej roli jako narzędzia soft power Polski w relacjach z Białorusią. Bielsat TV jest bowiem doskonałym przykładem, jak media mogą stać się narzędziem dyplomacji, oddziałując na społeczeństwo i wpływając na stosunki międzynarodowe. W rozdziale IV. Autorka przybliży genezę, cele i instrumenty Partnerstwa Wschodniego, omawiając przyczyny nieskuteczności działań podejmowanych w jego ramach wobec Ukrainy. Rozdział ten stanowić może wkład w debatę na temat przyszłości unijnych inicjatyw skierowanych do wschodnich sąsiadów, warto być może uzupełnić pracę lub korzystając ze swojej wiedzy na ten temat spróbować napisać artykuł naukowy obejmujący tę tematykę. W kolejnych częściach pracy Barbara Krzewińska poprawnie przedstawia główne problemy oraz obszary współpracy Polski z Rosją, Ukrainą, Białorusią, Litwą i Mołdawią. Autorka dokonuje szczegółowej oceny skuteczności działań podejmowanych przez gabinet PO-PSL, co pozwala na obiektywne spojrzenie na ewolucję polskiej polityki zagranicznej w tym okresie. Przedstawia główne wyzwania oraz formy współpracy Polski z państwami Europy Wschodniej i charakteryzuje kluczowe

¹ <https://ida.pol.org.pl/polacy-od-wiekow-w-moldawii>

² M. W. Sienkiewicz. Współpraca Polski i Mołdawii. Geneza, obszary, uwarunkowania, „Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne”, 9/2023.

zmiany w podejściu do polityki zagranicznej. Dzięki przeprowadzonej ocenie skuteczności działań rządu PiS, czytelnik może porównać podejścia kolejnych gabinetów do kształtowania relacji wschodnich. Podsumowanie zakończenia rozprawy doktorskiej wskazuje na istotne podobieństwa między polityką wschodnią rządów PO-PSL i PiS, przy czym główne różnice dotyczyły metod realizacji tych celów.

Ocena zakończenia wskazuje na dobrze przeprowadzoną analizę polityki wschodniej obu rządów, uwzględniając zarówno wspólne cele, jak i różnice w ich realizacji. Podkreślenie nieefektywności Partnerstwa Wschodniego oraz pogorszenia relacji Warszawy z Brukselą w okresie rządów PiS stanowi cenny kontekst. Niemniej jednak warto byłoby rozwinąć wątek skutków tych polityk dla pozycji Polski w regionie oraz jej relacji z sąsiadami. Można by także pogłębić analizę wpływu niepowodzeń w polityce wobec Rosji na długoterminowe bezpieczeństwo Polski i jej miejsce w strukturach międzynarodowych.

Poprawność językowa

Język pracy czasem odbiega od standardów dysertacji doktorskich, np. str. 26 „Przedstawione powyżej definicje dowodzą, iż polityka zagraniczna, podobnie jak wiele innych pojęć z zakresu nauk społecznych, jest rozumiana na wiele różnych sposobów”. Na stronie 49. Autorka pisze, że działania szefa polskiej dyplomacji były niewystarczające, jednak brakuje nazwiska. Na str. 57 autorka pisze, że eksperci w zakresie nauki o stosunkach międzynarodowych zaliczają Rzeczpospolitą Polską do państw średnich. Bardziej pasowałoby słowo badacze, jak również wskazanie konkretnych nazwisk. Zdarzają się potknięcia językowe i stylistyczne np. str. 106 jej zamiast jego. Drobną techniczną uwagę odnosi się do wykresów, które cechuje brak tytułów.

Autorka pisze o sobie w trzeciej osobie liczby pojedynczej. Jest to kwestia warsztatu, jednak poddaje pod rozagę przejście na pierwszą osobę w dalszej pracy publikacyjnej. To praca autorska, w której opisywane są własne badania, pisze o tym, czego sama dokonała.

Wnioski końcowe

Należy stwierdzić, że dysertacja mgr Barbary Krzewińskiej *Polska polityka wschodnia w okresie rządów koalicji PO-PSL (2007-2015) oraz rządu PiS (2015-2019)*. Analiza porównawcza, jest oryginalną pracą, stanowiącą rozwiązanie problemu naukowego i wpisuje się w obszar badań w dziedzinie nauk społecznych w zakresie nauki o polityce i administracji. Pomimo pewnych niedociągnięć wskazanych wyżej, Doktorantka wykazała się wiedzą w zakresie prowadzonych badań oraz kompetencjami niezbędnymi dla kandydata do osiągnięcia stopnia doktora.

Pozwala to identyfikować Doktorantce luki badawcze, w których umiejscawia swoje badania, odpowiednio je osadzając. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska jest opracowaniem ciekawym. Jej zaletami są: istotność podjętego problemu badawczego; poprawnie z zastrzeżeniami

sformułowanymi powyżej przeprowadzona analiza teoretyczna, zastosowane metody badawcze. Sformułowane w recenzji uwagi nie podważają jej walorów poznawczych i praktycznych. Doktorantka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie nauki o polityce i administracji, ma kompetencje w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedstawiona rozprawa doktorska wnosi wkład teoretyczny w wiedzę w dyscyplinie nauki o polityce i administracji, a tym samym spełnia wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dotyczące stopnia doktora. Wnioskuje zatem do Rady Naukowej Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o dopuszczenie Pani mgr Barbary Krzewińskiej do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

M. Rybczyńska - Włodarczyk